

O‘ZBEK TILI FANINI O‘RGATISHDA BADIY ASARLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Janabaeva Difuza

Qoraqalpog‘iston Respublikasi
Mo‘ynoq tumani 10-sonli maktab

Anotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistondagi rus tilida ta’lim beruvchi umumta’lim maktablarida o‘zbek tili darslarida badiiy asarlardan foydalanishning pedagogik, tarbiyaviy va lingvistik ahamiyati tahlil qilinadi. Badiiy matnlar orqali o‘quvchilarda nutq madaniyati, lug‘at boyligi, milliy qadriyatlarga hurmat hamda ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali yo‘llari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: badiiy adabiyotning ta’siri o‘zbek tiliga qiziqish obrazli so‘z o‘quvchi motivatsiyasi tilning jonli ruhi milliy qadriyatlar ma’naviy tarbiya adabiy qahramonlar o‘zbek xalqining ruhiyati

O‘zbek tili O‘zbekistonda davlat tili sifatida barcha ta’lim muassasalarida, jumladan rus maktablarida ham majburiy o‘qitiladi. Rus sinflarida o‘zbek tilini o‘rgatish o‘ziga xos metodik yondashuvni talab qiladi, chunki o‘quvchilar uchun o‘zbek tili ko‘p hollarda ikkinchi yoki chet tili sifatida qabul qilinadi. Shu nuqtai nazardan, badiiy asarlar o‘quvchilarni til muhiti bilan tanishtiruvchi, milliy madaniyatni singdiruvchi, real nutq namunalarini ko‘rsatib beruvchi eng samarali didaktik vositalardan biridir.

Maqolaning maqsadi — rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitishda samarali bo‘ladigan badiiy asarlarning metodik ahamiyati

1. Lug‘at boyligini kengaytirish

Badiiy matnlar o‘zbek tilining jonli, obrazli, uslubiy rang-barangligini namoyon etadi. Hikoya va she’rlardagi tabiiy nutq o‘quvchilarga:

yangi so‘z va iboralarni kontekstda tushunish;
sinonim, antonim, frazeologizmlarni ongli o‘zlashtirish;
talaffuz va imlo qoidalarini amaliy qo‘llash imkonini beradi.

2. Tilga qiziqishni oshirish

Rus maktablarida o‘zbek tili o‘quvchilarning ko‘pchiligi uchun kundalik hayotda faol qo‘llanmaydi. Shu sababli darslarni qiziqarli qilish muhim. Badiiy asarlar:

obrazli tasvirlar;
syujeti qiziqarli voqealar;
qahramonlarning yorqin xarakterlari
orqali o‘quvchilarda o‘zbek tiliga nisbatan ijobiy motivatsiya uyg‘otadi.

3. Og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish

Badiiy matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar:
matn mazmunini qayta hikoya qilish;
qahramonlarni ta’riflash;
voqealarni davom ettirish;
asar asosida ijodiy insholar yozish

kabi mashqlar orqali nutq madaniyatini egallaydilar.

O‘zbekistonda rus tilida ta’lim beriladigan maktablarda o‘zbek tili fani ikkinchi til sifatida o‘qitiladi. Bunday sharoitda badiiy matnlardan foydalanish til o‘rgatishning muhim metodik komponenti sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Badiiy asarlar lingvistik, psixologik va madaniy jihatdan o‘quvchi nutqini rivojlantirishga xizmat qiluvchi tabiiy til muhitini yaratadi.

Birinchidan, badiiy matnlar o‘quvchilar lug‘at boyligini kontekstual tarzda kengaytiradi, ularning grammatik ko‘nikmalarini mustahkamlaydi hamda stilistik tafakkurni rivojlantiradi. Ikkinchidan, asarlardagi obrazlar va badiiy tasvir vositalari ikkinchi tilni o‘rganishda motivatsiyaning ortishiga olib keladi. Uchinchidan, badiiy matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, o‘qilgan matnni tahlil qilish, uning mazmunini qayta hikoya qilish, ijodiy yondashuvni namoyon etish ko‘nikmalari shakllanadi.

Bugungi globallashuv davrida tillarni bilish — nafaqat zarurat, balki hayotiy ehtiyojga aylanib bormoqda. O‘zbekistonda esa o‘zbek tilining o‘rni va nufuzi yil sayin yuksalmoqda. Rus maktablarida o‘zbek tili darslari ayniqsa muhim bo‘lib, bu jarayonda badiiy asarlarning o‘rni beqiyosdir.

Nega aynan badiiy asarlar? Chunki ular tilning jonli nafasini, xalqning ruhini, madaniyatini, tarixiy xotirasini o‘zida mujassam etadi. Hikoya, ertak yoki she‘r o‘quvchini darhol o‘ziga jalb etadi, unga so‘z boyligini oshirish, o‘z fikrini erkin ifodalash uchun tabiiy muhit yaratadi. O‘quvchilar badiiy qahramonlar bilan birga quvonadi, izzat chekadi, ularning nutqi, hayotiy pozitsiyasi, odobi orqali tilni sezilarli darajada chuqurroq his qila boshlaydi.

Bundan tashqari, badiiy matnlar yosh avlodni milliy qadriyatlarga daxldor qiladi. Avloniy, Qodiriy, G‘afur G‘ulom yoki To‘xtaboyev asarlari orqali o‘quvchi nafaqat o‘zbek tilini o‘rganadi, balki butun bir qadriyatlar olamiga sho‘ng‘iydi. Qisqa qilib aytganda, badiiy adabiyot o‘zbek tilini o‘rganishga ilhom bag‘ishlaydi, tilni darsdan tashqarida ham qadrlashga yordam beradi.

O‘zbek tilini o‘qitishda badiiy matnlar lingvistik, psixologik, madaniy va metodik jihatdan kompleks ahamiyatga ega. Badiiy matnlardan foydalanish o‘quvchining nutqiy kompetensiyasini rivojlantiribgina qolmay, uni milliy madaniyat bilan tanishtiradi, o‘zbek tilini chuqur his etishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.
- G‘ulom, G‘. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.
- Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2020.
- To‘xtaboyev, X. Sariq devni minib. – Toshkent: Yosh gvardiya, 2018.
- Rasulov, R. & Yo‘ldosheva, D. O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2021.
- G‘anieva, M. “Badiiy matn orqali o‘quvchilarda nutq ko‘nikmalarini shakllantirish metodlari”. // O‘zbek tili va adabiyoti, 2022, №3.